Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Pavel Burgert

Struktura a chronologie sídlišť kultury s vypíchanou keramikou ve východních Čechách.

Ústav pro archeologii FF UK, 2017, 383 str. s obr., plány a tab.

Archeologické oddělení Krajského muzea v Hradci Králové soustřeďuje odedávna nebývale rozsáhlé sbírky. Výrazně narůstaly od 60. let 20. století zásluhou dlouholetého pracovníka PhDr. Víta Vokolka. Jeho podíl je zřetelný i při rozšiřování neolitických fondů, které pocházejí z velkoplošných výzkumu v Plotištích n. L., Semonicích, Jaroměři a poté v Úhřeticích na Pardubicku. Obětavě se věnoval i menším záchranným akcím v cihelnách a na stavbách. Připomínám zde jeho působení v Předměřicích n. L., Lochenicích, Holohlavech a Černožicích. Již z tohoto výčtu katastrálních území vznikla na Královéhradecku páteřní osa nově získaných neolitických lokalit. V terénu získaná bohatá nálezová základna doplněná záchrannou činností mladších kolegů z hradeckého muzea čekala na své vyhodnocení. Stala se východiskem předkládané práce o kultuře s vypíchanou keramikou (StK) ve východočeském Polabí.

Práce je rozdělena do osmi hlavních kapitol. Úvodní mimo jiné vymezuje sledované území a regiony ve východní části středního Polabí.

Druhá pojednává v širších souvislostech o vývoji kultury s vypíchanou keramikou, jejím dosavadním třídění a rozebírá přírodní podmínky mezi Jaroměří a Hradcem Králové, kde se v pásu dlouhém zhruba 16 km kumulují lokality s touto mladoneolitickou kulturou. Je zde naznačeno, že tehdejší komunity využívaly z hospodářských důvodů polohy na rozhraní dvou přírodních biotopů. Přehledně jsou podchyceny keramické importy ze sousedních i vzdálených oblastí a poté je zasvěceně podána absolutní i relativní chronologie. Množství registrovaných lokalit (49) odpovídá stále stoupajícímu počtu velkých zemních kruhových staveb (z 8 východočeských se jedná o 6 rondelů v pásu od Semonic po Plotiště n.L.). Otevřena zůstává otázka jejich významu a funkce při srovnání s mladším lengyelským období, kdy zvláště na Chrudimsku díky příhodným terénním podmínkám, které labské pravobřežní na Královéhradecku neposkytuje, nastupují první skutečná hradiště. V rámci dálkové distribuce kamenných surovin jsou sledovány importy štípané industrie a její identifikovatelní reprezentanti z celé střední Evropy. Nakonec autor pečlivě shromáždil a rozebral dosud známé půdorysy domů z mladého neolitu v Čechách s přihlédnutím k sousedním oblastem.

Ve třetí kapitole je sledována specifická východočeská oblast v okolí Pardubic, která se svým přírodním charakterem a nálezovým fondem od Královéhradecka zřetelně odlišuje.

Čtvrtou kapitolou se autor vrací do hlavní zpracovávané oblasti na labském pravobřeží s příznačnými úrodnými sprašovými návějemi nad říční nivou. Předkládá základní soupis lokalit a uvádí, proč zatím nemůže vymezit jednotlivé sídelní areály.

Zásadní pátá kapitola komplexně vyhodnocuje vývoj a chronologické postavení velkého odkrytého výseku mladoneolitického sídelního areálu v Dolních Dolcích v Jaroměři, sledovaného záchrannými výzkumy v letech 1995-2013 na J okraji polohy Na Cihelnách. Po výčtu a charakteristice jednotlivých druhů zahloubených sídlištních objektů jsou popsány a typologicky rozčleněny zjištěné půdorysy tzv. dlouhých domů (celkem 23, starší horizont s domem č.1, mladší s 22 domy). Na odkryté ploše byly uspořádány převážně do pěti řad, které se vzájemně nekříží. Ztížilo se tím jejich datování, když okolní zahloubené objekty, které by s nimi měly souviset, obsahují většinou menší soubory podrobněji nedatovatelných nálezů. Přínosem jsou proto získaná radiouhlíková data C14. V kombinaci s analýzou keramiky je naznačena existence dvou horizontů. Starší a typově odlišný dům č.1 (stavební typ A) spolu jámami rozptýlenými po celé prozkoumané ploše (13% všech objektů StK) je kladen do III. fáze StK podle třídění M. Zápotocké (1970). Pět unikátně zachovaných řad domů (stavební typy B+C) a větší část zahloubených sídlištních objektů náleží mladému stupni StK. V získaném keramickém souboru jsou patrné tvarové a výzdobné odchylky ukazující na existenci osídlení v obou fázích tohoto stupně kultury s vypíchanou keramikou. Z dalších hliněných předmětů jsou popsány a vyobrazeny i korálky, části náramků a ojedinělý zlomek plastiky.

Velká pozornost je věnována podrobnému zpracování a vyhodnocení všech zastoupených surovin zdejší štípané industrie, jak českého, tak cizího původu. Výsledky jsou prezentovány tabulkami. Po tomto rozboru následuje porovnání se sedmi referenčními soubory štípané industrie ze zdejší oblasti. Další kategorii představují broušené nástroje a ostatní kamenné industrie (mlýnky, brousky, výstružníky, závaží, sféroidy a otloukače). V rámci sídliště je opět sledováno jejich prostorové uložení.

Starší fáze osídlení je interpretována jako sídliště jediného domu s případně i s výjimečnou funkcí. V mladší sídelní fázi v severní rezidenční části postupně fungovaly jednotlivé řady domů a za nejstarší je považována jižní (obr. 31). Všechna obydlí v řadě by pak měla být současná. V jižní polovině prozkoumané plochy nebyly nadzemní kůlové stavby doloženy a z obsahu zahloubených objektů autor nevylučuje, že se zde soustředily výrobní činnosti. Dálková směna se výrazněji projevuje až v mladší fázi osídlení.

V šesté kapitole autor shrnul své poznatky z polykulturního sídliště a pohřebiště v Plotištích n. L. na jižním okraji sledované oblasti. V letech 1961-1970 prozkoumaná plocha sousedí s vytěženým hliníkem býv. cihelny předměřického cukrovaru, se kterým tvoří jeden tušený mladoneolitický sídelní areál. Při plošném výzkumu se mimo jiné podařilo zachytit vedle 9 dlouhých domů i větší část zhruba kruhového ohrazení o průměru 83 m a celkem 16 hrobů (11 kostrových a 5 žárových). Z průchodů do odkryté větší části rondelu vymezeného žlabem (obj. 13) je spolehlivě rozlišen jeden a to JV vstup. Na základě stratigrafických pozorování pochází celá stavba z mladého neolitu (mladá StK), na rozdíl od větší částečně odkryté a excentricky umístěné žlabové struktury, která je datována únětickou keramikou do starší doby bronzové. Do období s vypíchanou keramikou jsou kladeny dlouhé domy typově obdobné jaroměřským. Vyskytují se v okolí i uvnitř rondelu (obr. 49). Dva z nich se navzájem překrývají (domy 7+9) a oba se navíc kříží s jižním úsekem okrouhlého žlabu. Již tyto poznatky dokládají dlouhodobé osídlení spojené s kulturou s vypíchanou keramikou a zároveň ukazují na obtížně řešitelné chronologické vztahy, neboť u plotišťských domů autor postrádá s nimi současné stavební či jiné jámy, které by je pomohly podrobněji datovat. Rovněž získané hroby uspořádané do několika skupin jsou kladeny do širšího časového rámce od mladé po pozdní StK (a některé až do mladého lengyelského stupně – MMK IIb). Dům č. 1 jako jediný náleží starší StK (II./III. stupeň) a další pak souvisejí s vývojem osady s mladou vypíchanou keramikou přesahujícím dobu funkce zdejšího rondelu.

Sedmá kapitola je označena za diskuzní a vzájemně jsou v ní porovnávána struktura obou největších prozkoumaných sídlišť východočeské polabské enklávy z mladého neolitu. Odkrytá část sídelního areálu na Doleckém potoce v Jaroměři má v období mladé vypíchané keramiky plánovitě uspořádanou osadu s předpokládanou cílenou organizací při postupném posunu jednotlivých řad domů. Navíc autor nevylučuje prostorové vyčlenění sídelního a výrobního okrsku. Jedná se podle něho o řadové sídliště bez dokladů výlučného postavení v hierarchizaci osídlení. V Plotištích n.L. je nálezová situace v období mladé vypíchané keramiky složitější o přítomnost rondelu a pohřbů. Tato kumulace funkcí by měla signalizovat vyšší míru centrality. Ve shodě s tím, na rozdíl od Jaroměře, je doloženo místní zpracování importované exotické suroviny pro štípanou industrii. Lze tak uvažovat o vyšším postavení plotišťské osady a obyvatel či jejich organizačně a společensky zdatnější skupině v distribuční síti. Náznakem jejich účasti a podílu na chodu osady by mohla být nakonec i bohatší výbava zvláště dětských pohřbů.

Osmá závěrečná kapitola shrnuje autorovy poznatky o analyzovaném vrcholném období kultury s vypíchanou keramikou na Královéhradecku a odchylný odraz na nedalekém Pardubicku daný odlišnými přírodními podmínkami v jeho centrální části. Připomeňme, že

na výše položených lokalitách u Chudimky a jejích přítocích již tento geologicky podmíněný obraz tak ostře neplatí.

Hodnocenou disertační práci předcházela diplomová práce zaměřená na jaroměřskou neolitickou osadu a po ní následovala řada nedávno publikovaných studií a dílčích článků pojednávajících o jednotlivých aspektech dané problematiky a ukazujících zároveň šíři autorových zájmů, jeho pečlivou přípravu, fundovaný přístup a rozhled v současné i starší literatuře. Vysoce si cením předkládaných příloh s přehledem českých mladoneolitických domů a kvalitně zpracovaných velkých celků vypíchané keramiky z obou hlavních studovaných areálů doplněných o reprezentativní kresby dalších souborů z dosud nepublikovaných východočeských lokalit, které se nacházejí mezi nimi.

Závěrem upozorňuji na drobné nepřesnosti (spíše překlepy) v textu, jako například:

str. 61 – domy skupiny B ve východních Čechách chybí /má být skupiny D; viz obr. 27D/;

str. 70 – domy krátkých kůlových půdorysů (typ B) v jižní části plochy (řada I) /má být typ C; viz obr. 31/;

str. 124 – v poloze Na Přímských zahrnuje mohutnou sprašovou návěj, mírně se sklánějící jižním směrem k Labi /má být východním směrem/.

Po jejich odstranění doporučuji studii jako teoreticky zdárnou a materiálově žádoucí publikovat.

Předloženou disertační práci předběžně klasifikuji jako prospěl.

V Praze, 7. 4. 2017

PhDr. Miloš Vávra, CSc.
Ústav památkové péče středních Čech,
Nad Olšinami 3/448
100 00 Praha 10